

bp Andrzej F. Dziuba

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ks. Józef Zabielski

***Roztropność, męstwo, umiarkowanie
i sprawiedliwość jako wyznaczniki
chrześcijańskiej moralności. Studium
tomistyczno-aksjologiczne***

**Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015, 204 s.**

Chrześcijańska moralność jest zwartym systemem ewangelicznego orędzia skierowanego do ludzi wiary przez samego Jezusa Chrystusa. To oferta życia w czterech płaszczyznach relacyjnych: do Boga, do ludzi, do siebie samego i do świata. Ważnym elementem tej oferty są cztery cnoty kardynalne: roztropność, męstwo, umiarkowanie i sprawiedliwość. Tym wyznacznikom chrześcijańskiej moralności poświęca swe studium ks. prof. dr hab. Józef Zabielski.

Autor jest wybitnym teologiem moralistą i profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jest autorem wielu książek, artykułów, studiów, recenzji i opracowań, m.in. *Współczesny indyferentyzm religijny. Studium teologiczno-moralne* (Białystok 1999), *Podstawy chrześcijańskiej moralności. Teologia moralna fundamentalna* (Białystok 2013).

Książkę otwiera spis treści (s. 5-7). Natomiast tekst rozpoczyna dość obszerne *Wprowadzenie* (s. 9-31). Ukazano najpierw sprawności i cnoty w historii etyki i teologii, a następnie charakterystykę życia cnotliwego w świetle świadectw biblijnych. Ważne jest określenie istoty cnoty i struktury cnotliwości.

Pierwszy rozdział nosi tytuł: *Cnota roztropności* (s. 33-48). Dobrze, że rozpoczęto od wskazania biblijnego obrazu roztropności. Autor omówił samo pojęcie i działanie roztropności oraz jej akty czy zasady działania jako cnoty. Wyróżniono składniki oraz gatunki roztropności. Wśród cnót pomocniczych, zwanych czasem pokrewnymi wskazano na zaradność, zdrowy i pomyślny rozsądek. Autor wskazuje na nabywanie i pielęgnowanie roztropności. Wśród wad czy niedomagań w zakresie roztropności ks. prof. J. Zabielski wskazuje na lekkomyślność, nierozsądek, niestałość, niedbałość. W końcu podaje także ocenę moralną niedomagań roztropności.

Cnota męstwa to tytuł kolejnego rozdziału omawianej książki (s. 49-65), który otwiera ukazanie pojęcia tej cnoty. Zresztą autor wprost prezentuje męstwo jako cnotę oraz jej akty. Charakterystyczny jest tytuł kolejnego zbioru proponowanych refleksji: „Części” *cnoty męstwa*. Wreszcie wskazano jeszcze na wady przeciwne męstwu i cnotom pokrewnym. Wśród nich wymieniono: tchórzostwo, zuchwalstwo, zarozumiałość, ambicję, próżność, małoduszność, upór.

Trzeci rozdział opatrzone tytułem: *Cnota umiarkowania* (s. 67-92). Nakreślono najpierw pojęcie cnoty umiarkowania, zwanej czasem rozumnym umiarem. Wskazano na jej przedmiot i podmiot. Po tych podstawowych ustaleniach wyszczególniono „części” cnoty umiarkowania. Dość obszerny paragraf prezentuje poszczególne gatunki tej cnoty i wady im przeciwne. W końcu podano jeszcze cnoty pokrewne umiarkowaniu.

Cnota sprawiedliwości to zagadnienie najobszerniejszego czwartego rozdziału (s. 93-189). Sprawiedliwość jawi się jako szczególnie ważna zasada życia społecznego. Niemniej trzeba pamiętać także o sprawiedliwości jako cnotcie. Autor podaje rodzaje sprawiedliwości, a więc jej specyfikację gatunkową. Ważnym jest zauważenie relacji między sprawiedliwością a miłością, dotykając w ten sposób miłosierdzia. Wskazuje także na sprawiedliwość jako na zewnętrzne dobra osobowe i również dobra materialne.

Całość publikacji zamyka *Zakończenie* (s. 191-199). Ważne jest rozeznanie nadprzyrodzonego źródła życia cnotliwego. Oczywiście należy pamiętać o ludzkim czynniku w moralnym dobru ludzkiego działania. Owa dynamika ciągle wskazuje na konieczność nieustannego kształtowania życia cnotliwego.

Książkę zamyka bibliografia, która podzielona została na: I. *Nauczanie Kościoła*; II. *Literatura przedmiotu* (s. 201-204).

Autor podjął analizę ważnego zagadnienia, które na fali krytyki aretologii jest swoistą odwagą badawczą. Z drugiej jednak strony

prof. J. Zabielski znakomicie rozeznaje kondycję współczesnego człowieka, i to w większości jego egzystencjalnych aspektów. Realizm życia zdaje się wyraźnie wskazywać na oczekiwania i ludzkie pragnienia, tak w wymiarze indywidualnym jak i społecznym. Autor zauważa: „Zaangażowanie człowieka w realizację swego powołania ma wiele form i życiowych postaw. Do najważniejszych i szczególnie angażujących należy praktyka cnót, co stanowi charakterystyczny sposób odpowiedzi na Boże wezwanie poprzez czynienie dobra w postaci utrwalonej postawy” (s. 9).

Dobrze, że sam autor już w początkowych uwagach wyraźnie wskazuje: „Mając na względzie rzeczywistą istotę cnoty oraz jej aksjologiczną rolę w rozwoju ludzkiej egzystencji, w niniejszej monografii podjęto próbę analitycznej refleksji nad fundamentalnymi – kardynalnymi cnotami moralnymi. Problem badawczy koncentruje się na ukazaniu natury oraz znaczenia w chrześcijańskiej moralności czterech cnót kardynalnych: roztropność, męstwo, umiarkowanie i sprawiedliwość” (s. 10). Wydaje się jednak, że w wielu aspektach cnoty te twórczo i dynamicznie wykraczają poza kanony religijne. Ich rola ogólnoludzka wydaje się czymś zupełnie naturalnym, choć oczywiście z owymi sfumaturami, ale nie z negacją ich funkcji moralnych.

Podjętą próbę jeszcze jednej systematyzacji prof. J. Zabielski stwierdza: „Cnoty moralne dadzą się zgrupować wokół czterech zwanych kardynalnymi, które udoskonalają wytwory ludzkiej myśli i działania. I tak: roztropność – udoskonala sama czynność rozumu; sprawiedliwość – wnosi ład i miarę do czynności praktycznego postępowania według wymagań tego, co prawdziwe i słuszne; umiarkowanie – porządkuje dziedzinę uczuć, aby nie uchylały się przed kierownictwem rozumu; męstwo – wzmacnia lub rozpala uczucia, aby nie powstrzymywały przed czymś, co jest wymagane przez rozum” (s. 31).

Trzymając się kanonów można stwierdzić: „Cnoty kardynalne pełnią szereg zadań, stąd dopuszczają cnoty odrębne podporządkowane sobie jako gatunki (część potencjalna). Gatunki cnoty kardynalnej wyrażają zastosowanie sprawności tej cnoty głównej do pewnych wyodrębniających się przedmiotów. Tak ujęty związek między cnotami jest najściślejszym i najdoskonalszym” (s. 31). Te uwagi słusznie wskazują jakże dynamiczna jest rzeczywistość życia ludzkiego, zwłaszcza gdy odniesiona jest do kategorii cnót. Jest to swoista płaszczyzna czy środowisko, które kształtuje zwyczajny realizm czterech cnót kardynalnych.

Autor w *Zakończeniu* daje pewne sugestie ku syntezie, a jednocześnie i perspektywom otwartości ku przyszłości: „Reasumując analityczne refleksje niniejszej monografii, zwróćmy uwagę na czynniki

rozwoju cnoty. Jak to wskazywały przeprowadzone analizy, w chrześcijańskim rozumieniu cnoty wyróżnia się dwa fundamentalne elementy: dar Bożej łaski oraz współdziałanie człowieka w rozwoju tego daru. Wykorzystanie daru Bożej łaski stanowi wyzwanie gwarantujące człowiekowi właściwy rozwój osobisty i społeczny, gdyż «za cnotę obywatelską uchodzi, gdy potrafi i rządzić, i słuchać dobrze» (s. 191). Ta harmonia współdziałania oraz dynamiczna otwartość ku ludziom może znakomicie służyć dziełom nowej ewangelizacji.

Wydaje się, iż warto byłoby powiedzieć coś więcej o wielorakich formach niesprawiedliwości czy przemocy. Z drugiej zaś strony o miłości caritas. Wówczas cnoty kardynalne zostają jakby zaproszone na wyższy poziom chrześcijańskiej moralności.

Trzeba zauważyć, że w prezentowanej rozprawie uderza brak sięgnięcia do polskich autorów, którzy zajmowali się profesjonalnie zagadnieniem cnót kardynalnych, także w duchu klasycznego nurtu tomistycznego, np. ks. prof. Władysław Wicher, ks. prof. Antoni Borowski, ks. prof. Stanisław Witek. Zapewne ich przemyślenia mogłyby być pomocne w prowadzonym interesującym dyskursie, zwłaszcza że ma on nachylenie aksjologiczne.

Zauważa się brak w bibliografii niektórych pozycji przywoływanych w przypisach. W samej bibliografii załamała się kolejność alfabetyczna (s. 202, 203). Szkoda, że zabrakło podsumowań w wiodących blokach tematycznych.

Książd prof. Józef Zabielski prezentuje ważne zagadnienia, które mają wiele płaszczyzn bezpośrednich odniesień do życia. Zatem jest to bardzo praktyczne opracowanie, choć może podtytuł sugeruje studium bardzo teoretyczne. Jego systematyka stawia także książkę jako ewentualną pomoc w wykładach teologii moralnej.